

Exegetische notities evangelie van de intocht

Marcus 11,1-10

Lezingen over de intocht van Jezus in Jeruzalem werden en worden in de christelijke traditie gevierd met een processie. Die was, blijkens pelgrimverslagen, al in de 4e eeuw in Jeruzalem ingeburgerd. De palmpasen-processie vond langzaam maar zeker ook in het Westen ingang, het eerst in Spanje in de zevende eeuw, en stond tot aan de reformatie in hoog aanzien.

Waar eindigt het evangelie van de intocht in het Marcusevangelie? Met de Hosanna-jubel zoals het lectionarium voorstelt? Wanneer je als einde zou kiezen *Hij trok Jeruzalem in en ging naar de tempel. Nadat Hij daar alles gezien had, ging Hij - want het was al laat geworden - met de twaalf terug naar Betanië*¹, mag je dat na het luidkeelse gejuich toch wel een anticlimax noemen. Het evangelie van de intocht heeft ook te kampen met historische en geografische raadsels. Jezus is onderweg van Jericho naar Jeruzalem en de volgorde Betfage en Betanië zou dan omgekeerd moeten zijn. Waarom wordt het dorp Betfage dat in het evangelie van Marcus verder geen enkele rol speelt hier zo nadrukkelijk genoemd? Betanië zal straks de plaats zijn waar Jezus in het huis van Simon de melaatse gezalfd wordt door een vrouw.² En lieten de Romeinen een dergelijke tumultueuze intocht in Jeruzalem zomaar toe?

Het optreden van Jezus tijdens de intocht karakteriseren Duitse exegeten als *Gleichnishandlung*. In de beschrijving van de intocht in Jeruzalem resoneren teksten uit het Eerste Testament. *Juich, vrouwe Sion, Jeruzalem, schreeuw het uit van vreugde! Je koning is in aantocht, bekleed met gerechtigheid en zege. Nederig komt hij aanrijden op een ezel, op een hengstveulen, het jong van een ezelin*³. Een voorschrift bij het Loofhuttenfeest steekt Marcus in een nieuw jasje: *De eerste dag moeten jullie mooie vruchten plukken en takken afsnijden van dadelpalmen, loofbomen en beekwilgen*.⁴

De reis van Jericho naar Jeruzalem gaat alle aandacht richten op de verhouding tussen Jezus en de tempelautoriteiten aldaar. De lezer weet inmiddels bij monde van Jezus zelf wat er in Jeruzalem staat te gebeuren.⁵ Marcus noemt de Olijfberg bij naam, omdat in de joodse verwachting dit de plaats is waar de Messias in de eindtijd verschijnt.⁶ Zijn eerste lezers zullen bij het noemen van het gehucht Betfage - een plaatsnaam die alleen door Marcus wordt genoemd - mogelijk gedacht hebben aan de rol die het speelde bij de reiniging van de pelgrims naar Jeruzalem.

De twee leerlingen die Jezus stuurt worden niet met name genoemd. Dat is ook het geval in het lijdensverhaal voor de twee die een ruimte moeten zoeken voor het Pesachmaal. Zijn het dezelfde twee leerlingen? De opdracht van Jezus - welk dorp hij bedoelt, meldt Marcus niet - lijkt nogal gedurfd. Hij wil een vastgebonden ezel - waarvan hij niet de eigenaar is - voor ei-

¹ Marcus 11,11.

² Marcus 14,3; sommige handschriften noemen Betanië in Marcus 8,22 ook als de plaats waar Jezus een blinde genas.

³ Zacharia 9,9.

⁴ Leviticus 23,40.

⁵ Marcus 10,32-34.

⁶ Vergelijk Ezechiël 11,23 en Zacharia 14,4.

gen gebruik los laten maken. Terecht voorziet Jezus dat omstanders daar opmerkingen over zullen maken. Bijzonder is verder de eis die Jezus stelt met betrekking tot het dier: rijden op een ongeoefende ezel is geen sinecure. Jezus zoekt blijkbaar geen rijdier dat hem een comfortabele tocht kan verschaffen. Of is de intocht bedoeld als een sacrale handeling die niet al eerder profaan is gebruikt?⁷ Ook de messiaanse koning over wie Zacharia sprak zal op een *jong* d.w.z. nog niet gebruikt dier rijden. Wil Marcus hiermee Jezus' nederig-zijn beklemtonen of Jezus' koning-zijn? De profeet Zacharia spreekt in elk geval over *nederig*, dat we ook kunnen interpreteren als geweldloos, in tegenstelling tot een intocht op een strijdros.

De mensen in het dorp maken inderdaad aanmerkingen, maar laten de twee leerlingen met rust wanneer zij de woorden van Jezus *de Heer heeft het nodig* herhalen. Met deze uitdrukking geeft Jezus aan dat zijn weg naar Jeruzalem - en de manier waarop - door God gewild is. De titel Heer slaat bij Marcus altijd op God. Laten de dorpsbewoners daarom de leerlingen hun gang gaan? Geloven deze dorpsbewoners eenieder die beweert iets mee te moeten nemen voor God? Herkennen zij in het verzoek de profetische woorden van Zacharia? Beleven ze het misschien als een kostelijke grap om de Romeinen op stang te jagen?

Nadrukkelijk wordt vermeld dat de twee leerlingen op eigen initiatief - Jezus had die opdracht niet gegeven - hun mantels over het veulen legden. Het veulen had nog geen bedekking en was onbereden. De twee leerlingen ontdoen zich hiermee tevens van hun 'bescherming' en hun status. Met dit gebaar maken zij Jezus groot. Dit vormt de ouverture van de intocht. De omstanders volgen hun voorbeeld. Zij geven op hun manier de eerbewijzen die men in die tijd aan een koning verschuldigd was.⁸ De in het veld gehakte groene takken herinneren aan het Loofhuttenfeest. De climax van het verhaal maakt de intocht massaal, want Jezus wordt omstuwd en bejubeld met psalmwoorden: *Ach Heer, red ons toch, Heer, geef ons voorspoed. Gezegend wie komt in de naam van de Heer. Wij zegenen u vanuit het huis van de Heer.*⁹

Het stemt tot nadenken dat *Hosanna* in het jodendom verwijst naar een kreet die een smeekbede om goddelijke hulp uitdrukt: 'red ons toch'. In het christendom werd het een uiting van dankbaarheid en vreugde en zelfs een messiaanse jubelroep. Het volk voegt *onze vader David* toe aan de psalmjubel. Vereenzelvigt het volk het Davidische koninkrijk met Jezus? De pelgrimage naar Jeruzalem is geworden tot een inhalen van de Messias.

Exegetische notities eerste lezing

Jesaja 50,4-7

De hoofdstukken 40–55 van het boek Jesaja bevatten de vier zogenoemde *Ebed-JHWH*-liederen.¹⁰ Ze zijn onlosmakelijk verbonden met het thema van de terugkeer uit de ballingschap. In 538 gaf de Perzische koning Cyrus de Grote, in het Hebreeuws Kores geheten, die inmiddels Babylonië veroverd had, opdracht tot deze terugkeer en tevens tot wederopbouw van de tempel van JHWH in Jeruzalem. De joden zagen in hem dus terecht een groot weldoener. Er is veel discussie binnen de exegetische wereld over de identiteit van deze *Ebed-*

⁷ Zie b.v. Numeri 19,2; Deuteronomium 21,3; 1 Samuël 6,7 en 2 Samuël 6,3.

⁸ 2 Koningen 9,13.

⁹ Psalm 118,25-26.

¹⁰ Jesaja 42,1-4; Jesaja 49,1-6; Jesaja 50,4-9 en Jesaja 52,13 - 53,12.

JHWH, *JHWH*'s dienstknecht. Het is aannemelijk dat *Ebed-JHWH* de boven genoemde Cyrus is, die Jesaja zelf elders twee keer met name noemt. Maar ook al zou *Ebed-JHWH* betrekking hebben op een historische persoon, dan neemt dat niet weg dat de christelijke traditie Jezus met *Ebed* in verband heeft gebracht. Het zijn zonder twijfel de parallellen tussen de knecht en Jezus die deze traditie op gang hebben gezet.

Het eerste lied over de *Ebed-JHWH* zingt over hem als door God geroepen. Het tweede lied drukt uit hoe zwaar zijn zending is. De tweede lezing bestaat uit de eerste vier verzen uit het derde lied dat hem tekent als de volmaakte leerling en trouwe profeet, die bewust tegenspraak en vervolging ondergaat en er zich van bewust is dat God zich aan zijn zijde bevindt. In het vierde lied tenslotte wordt de rol van de Dienaar verder uitgewerkt.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 22(21),8-9.17-18a.19-20.23-24

Psalm 22 dient zich aan als een modelgebed, want de twee grondhoudingen die de biddende mens tegenover God kan aannemen zijn erin verwerkt: smeking en lofprijzing. Dit zijn in principe twee kanten van de erkenning van het mysterie dat God is. Psalm 22 is daardoor een uiting van de fundamentele relatie van de mens tot God. Smeking en lofprijzing drukken uit dat in vreugde en verdriet de mens geheel afhankelijk is van God, de Verre Nabije. De doorwerking van deze psalm in Jezus' lijdensverhaal is duidelijk. De verzen die deze doorwerking betreffen zijn dan ook voor deze antwoordpsalm geselecteerd.

Exegetische notities tweede lezing

Filippenzen 2,6-11

Deze tweede lezing is een hymne waarin de frase *Hij heeft zichzelf ontledigd* een enorme rol heeft gespeeld in de dogmageschiedenis en in de christelijke ascese. De bibliografie over het begrip *kenosis* vult bijna een complete bibliotheek. In de christelijke theologie slaat het begrip op het 'ontledigen', het 'vernietigen' van Jezus' eigen wil om volledig ontvankelijk te worden voor Gods wil.

De hymne bevat een dubbele tegenstelling. Enerzijds staat de uiterste vernedering tegenover de hoogste verheffing, anderzijds de situatie van slaaf tegenover die van heer. De hymne overstijgt de *Ebed-JHWH*-liederen op een wezenlijk punt: het is niet meer alleen omwille van God dat wij voor hem neerknielen, maar omdat hij God zelf is.

Exegetische notities Evangelie

Marcus 14,1 – 15,47 of 15,1-39

Hoewel het lijdensverhaal in zijn gedetailleerdheid met opvallend veel tijds- en plaatsbepalingen de indruk wekt dat we hier met een historisch verslag te maken hebben, is voorzichtigheid geboden. Als voorbeeld neme men slechts de gewoonte van een gratieverlening met Pesach (in dit geval van Barnabas) die in geen enkele andere geschiedkundige bron wordt aangetroffen of de onmogelijkheid vlak voor of op sabbat processen te voeren. Net als in het

evangelie van de intocht geldt ook hier: het Eerste Testament speelt de hoofdrol. Marcus verwijst er drie keer nadrukkelijk naar.¹¹ In het evangelie van de intocht hoorden we al dat ook voor Zacharia de messiasverwachting een belangrijke rol speelde. De *Ebed-JHWH*-liederen hebben het lijdensverhaal zeker ingekleurd. Jezus spreekt over het verloren lopen van de schapen en het bloed dat voor velen vergoten is, hij zwijgt voor zijn rechters, is onschuldig, wordt als rover gearresteerd en geëxecuteerd en tot slot in het graf van een notabele bijgezet. Vervolgens speelt psalm 22 een belangrijke rol. In deze psalm spreekt iemand die door vijanden en vervolgers zo werd lastiggevallen dat hij zich van God verlaten voelde, maar door Hem werd gered en daarvoor nu dankzegt. Uit de eerste helft van deze psalm herkennen we de uitroep aan het kruis, het dobbelen om de kleren, het hoofdschuddende honen en de beschimpingen, het luide roepen tot God en het uitblijven van een hemels antwoord. Het Eerste Testament is verder op de achtergrond aanwezig in talloze details.¹² Ze hebben bijna alle te maken met vervolging, onderdrukking, foltering en executie.

De hoorder die deze verbanden al luisterend doorheeft, beseft hierdoor dat Jezus in dit opzicht niet de eerste is die vermoord wordt door een bezettende macht. Is God dan werkelijk afwezig? Begrijpen we dan Jezus' roep *met luider stem* vanaf het executiekruis? *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?*

¹¹ Marcus 14,21; 14,27 en 14,49.

¹² Exodus 12,14-20 en 24,8 en 34,25; Leviticus 24,16; Deuteronomium 15,11 en 21,22; Wijsheid 2,12-20; Psalmen 38,14-16; 39,10; 41,10; 42; 43; 51,14; 69,22; 71,4; 109,25; 110,1; 113; 115; 116; 117; 118; Jeremia 15,9 en 31,31; Amos 2,16 en 8,9; Jona 4,9; Zacharia 9,11; Daniël 7,13.